

LA PRODUCCIÓ D'OLI DE LA VILLA DE SÓLLER A LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XIV (1311–1343)

Jaume Sastre Moll¹

RESUM: Les rendes reials eren recaptades a les diferents parròquies de Mallorca i entre els delmes pagats als Procuradors Reials hi figuraven el Delme de l'oli. A través d'aquest impost pretenim valorar la producció de l'oli mallorquí durant aquests quaranta anys i establir una correlació entre la producció d'aquest producte i altres produccions, com la cerealista, de l'illa de Mallorca.

El cronista Vicenç Mut (1650) a la seva *Historia General del reino de Mallorca* distingia tres zones agràries a l'illa: la del Pla, en la que predominava el cultiu de cereals, primant entre ells la producció de blat; la Muntanya, en la qual la producció d'oli era la principal riquesa; i la zona central o El Raiguer, on entre altres cultius predominava la vinya i per consegüent la producció de vi.

La vila de Sóller, enclavada dintre del Serra Nord de Mallorca, a la zona de muntanya, va ser una de les principals productores d'oli que, juntament amb els productes d'horta i fruita, foren la seva principal riquesa durant gran part de l'Edat Mitja.

A resultes del Repartiment fet en temps del Conqueridor de Mallorca, el terme de Sóller va ser dividit en tres parts, una de les quals va correspondre al noble Gastó de Bearn i les altres dues a Ponç IV, comte d'Ampúries, els quals cediren certes possessions a nobles de segona fila que participaren amb ells a la conquesta de l'illa.

La Monarquia, des del segle XIII, va actuar com a un organisme aglutinador dels diferents senyorijs existents a l'illa, per arribar a configurar un petit Estat que aglutinà tots els illencs baix els mateixos drets i deures continguts en aquella Carta de Franquesa, promulgada el 1 de març de 1230, dictada per Jaume I.

Com tots ja sabem, els principals protagonistes d'aquest projecte integrador foren Jaume II i el seu fill Sancho I. Durant els seus regnats, la Porció Reial, que havia assolit ja les propietats donades a Nunyo Sanç (1244) i de Pere de Portugal (1256), va integrar les propietats que foren de Bernat de Santa Eugènia, Blanca de Moncada i Gilabert de Cruyles.

Tota vegada iniciat el segle XIV, Jaume II va comprar als hereus del noble Gastó de Bearn (1310) les terres obtingudes en el Repartiment pagant 6.000 lliures, i va pagar altres 3.600 lliures a Arnau Traver (1318) per les terres i

¹ Professor de la UIB.

drets que tenia el noble sobre l'alqueria de Biniaraix, propietats que convertien la monarquia amb el principal senyor de la vila de Sóller². Pareix ser que els hereus del noble posaven a la venda les propietats i tots els seus béns per pagar els acreedors.

Altres actuacions de la monarquia foren la intervenció sobre les possessions del Temple (1311) a resultes del procés incoat a l'Ordre pel Papa, a requeriments del rei francès Felip IV el Bell, i la signatura del Paritge amb el bisbe de Mallorca (1315), que el feien amb les rendes de les poblacions d'Esporles, Calvià, Puigpunyent i Calvià.

Així doncs, la font documental que ens permet valorar la producció d'oli de les parròquies de Mallorca i en particular de la vila de Sóller és la registrada en els *Llibres del Compte del Reial Patrimoni* que actualment es guarden a l'Arxiu del Regne de Mallorca.

Els cellers reials a Mallorca.

Anualment un dels dos Procuradors Reials, des de la Ciutat, feia tres o quatre sortides a les poblacions de l'illa amb la finalitat de vendre i recaptar els diners que els compradors dels drets senyorials i censals devien a la monarquia.

Els drets senyorials que pagaven la majoria de les viles de Mallorca eren:

El Censal del Senyor Rey; el Dret del vi; el Dret de la hortalissa; el Dret del oli; el Dret del Blat; el Dret del pes i del mesuratge; el cens del forn i el loguer de la escrivania. En altres viles més desenvolupades hi figura *el tau-latge de la carniceria i de la pexeteria.*

En els primers anys del segle XIV, a mitjan mes de març principi d'abril, els procuradors reials enviaven a les poblacions de Mallorca a un o dos saig, portadors de cartes dirigides als batles de les respectives viles, notificant-lis el dia de la seva arribada. Uns dies abans de les dates indicades, el tresorer reial sortia de Ciutat en direcció a aquelles viles per vendre els drets dels forns, el dret del bestiar, el dret del pes i del mesuratge i el dret de l'hortalissa de les referides poblacions a les persones qui els volguessin recaptar.

Generalment el preu de la venda de la renda era més inferior a la quantitat a cobrar, diferència que suposava el benefici de la persona que el comprava per recaptar-lo.

En una segona sortida (mes de juliol) els Procuradors, prèvia notificació als batles forans, es dirigien a Sineu per vendre el dret del blat, on s'havien congregat els compradors de la comarca amb aquella intenció, o haurien acudit aquells que volien pagar part dels dret adquirits en els mesos anteriors. A Sineu, els Procuradors hi romanien alguns dies, pernoctant a les

2 (1318) *Moneda pagada per los dists Procuradors en alcunes compres fetes a ops del Senyor Rey. Pagaren los dists Procuradors an Arnau Torreylla per la compra que feeren d'eyl a ops del Senyor Rey de la alqueria de Beniarax de dels cens e del agre que prenia en aquela, segons que en la carta d'aquen feta largament és contengut e lo preu d'aqueila posaren en la taula d'en P. Revel e d'en G. Trobat per tal que la Cort departís aqueil enfre aqueils que l melor dret hi aguesen 3.300 lliures.* ARM RP 3038 fol. 49.

dependències del Palau i utilitzant també els magatzems construïts en aquell.

Generalment, en aquestes sortides, els tresorers anaven acompanyats d'una petita comitiva, formada per l'escrivà de la procuració i un saig, que de tan en tan era tramès a les diferents poblacions amb cartes que anunciaven al batle respectiu la seva arribada, que feia pregonar pel seu districte.

Una tercera sortida es produïa a mitjan mes d'agost per vendre el dret del vi, abans de ser depositat en els cellers. Una quarta sortida, no sempre protagonitzada pels procuradors, es produïa en el mes de setembre, quan a Bunyola o a Sóller es venia el dret de l'oli (per la festivitat de Sant Mateu). En el mes de novembre-desembre, els batles de les diferents poblacions s'encarregaven de vendre el Censal Reial (dret senyorial que gravava els immobles).

A mitjan segle XIV, els tresorers reials, en lloc de fer l'habitual recorregut per les principals poblacions de l'illa, assistiren a tres poblacions foranes: Sineu, Inca i Bunyola o Sóller per recaptar les rendes. Així, el dret del bestiar es venia a Ciutat, el dret del blat a Sineu, el dret del vi per sant Bartomeu a Inca, i el dret del oli per Sant Mateu, a Bunyola o a Sóller.

Entre cadascunes d'aquestes tres o quatre sortides els Procuradors solien enviar quinzenalment a les diferents pobles algun saig, que en el seu recorregut cobrava dels compradors quantitats parcials, fins a ingressar la totalitat del deute. Aquests saigs eren remunerats amb un salari de 5 sous 4 diners la llegua (1 llegua = 4 Kms. aproximadament), en el qual era comprés la despesa de la cavalcadura amb que anaven.

Quan el deutor no pagava, la deute s'anotava en el Llibre del Deute, per ésser saldada al cap de poc temps; en cas contrari la procuració enviava un *capdeguayta* o porter per fer embargament del seus béns. En aquests afers, el porter era assistit pel mateix batle, el qual identificava els deutors i els béns a subhastar a l'encant públic.

Per dur a terme aquesta política rendística i financera era necessari disposar, en diferents pobles, de magatzems i d'una infraestructura adequada per mantenir-la. Els particulars que compraven les rendes, sobretot el dret de l'oli, del blat i del vi requieien gerres, sitges i botes per dipositar l'aportació dels contribuents. Per aquesta raó la Procuració Reial feia inspeccionar i reparar anualment els seus cellers i les quarteres per menestrals professionals (picapedrers, fusters i boters) per tenir-les a punt la pròxima anyada.

Mitjançant les reparacions i obres fetes en aquells, coneixem algunes de les seves característiques. Sabem que en la majoria d'ells hi havia botes grosses congrenyades, fixades a terra i construïdes amb fusta de castanyer portada de Montpeller o de Gènova per emmatzagamar el vi; hi havia també botes i quarteroles, bancs i banquetes, i en els cellers més grans, embuts i mesures, de manera que el vi emmagatzemat era venut al detall o en petites quantitats pel comprador o compradors del dret. Mentre l'oli era dipositat en gerres i generalment transportat a Ciutat mitjançant un vaixell de cabotatge.

I Jornades d'Estudis Locals

Desconeixem el sistema utilitzat per la recaptació de les rendes durant el segle XIII, però hem de suposar que aquell no hauria variat molt 50 anys després, moments en que la informació és més precisa i abundant. Simplement fer constatar que si durant el segle XIII alguns drets senyorials eren venuts amb petits blocs (dret del vi, del lli i cànem) corresponents a nuclis de població pròxims (Campos, Porreres i Felanitx), en el segle següent s'observa una atomització de cadascuna de les rendes i de les parròquies, de manera que el dret de cada producte era venut d'una forma individualitzada.

En totes aquestes intervencions actuaren d'una manera molt activa els batles de les respectives parròquies.

Les Rendes Reials de la vila Sóller (1316).

<i>Dret del vin</i>	<i>P. Masdeyla e d'en P. d'es Frexe</i>	30 lb.	10 s.	
<i>Dret de la ortalissa</i>	<i>P. d'Olives e d'en G. Masnou</i>	3 lb.	5 s.	
<i>Censal (Omnia Senior)</i>	<i>P. Sa Font</i>	72 lb.	1 s.	1 d.
<i>Dret del blat</i>	<i>Jacme Busquet e d'en P. Busquet</i>	19 lb.		
<i>Dret de l'oli</i>	<i>Bernat Masblanch</i>	67 lb.	1 s.	8 d.
	805 quartans (20 diners quartà)			
<i>Batlia</i>	<i>P. Sa Font, batle del dit loch</i>	12 lb.	14 s.	11 d.
<i>Summa maior</i>		204 lliures 12 sous 8 diners.		

Rendes de la vila de Sóller (1318).

<i>Dret del vin</i>	<i>P. d'es Frexe e d'en Jacme Merola</i>	35 lb.	5 s.	
<i>Dret de la ortalissa</i>	<i>P. Sent Just</i>	4 lb.	5 s.	
<i>Censal (diners e pebre)</i>	<i>P. Sa Font</i>	72 lb.	5 s.	1 d.
<i>Dret del blat</i>	<i>P. Just e d'en Arnau Stheve</i>	22 lb.		
<i>Dret de l'oli</i>	<i>Bernat Cogoles e d'en P. d'es Frexe</i>	13 lb.	2 s.	6 d.
	105 quartans (venuts a 2 s. 6 d. qrà.)			
<i>Batlia</i>	<i>P. Sa Font, batle</i>	7 lb.		
<i>Summa maior</i>		153 lliures 17 sous 7 diners.		

Rendes de l'alqueria de Beniarai (1318).

<i>Dret del vin</i>	<i>P. Masdela</i>	1 lb.	5 s.	
<i>Dret de l'oli</i>	<i>P. Estruc</i>	2 lb.	13 s.	4 d.
	(20 quartans venuts a 2 s. 8 d. qrà.)			
<i>Censal</i>	<i>P. Sa Font</i>	61 lb.	6 s.	9 d.
<i>Summa maior</i>		65 lliures 5 sous 1 diner.		

Producció d'oli	1311	1316	1318	1323	1325	1327	1328	1330
Ciutat-Mamarró		120	20	225	84	235	130	75
Valldemossa		1.400	502		102	800	1.370	800
Bunyola		3.511	1.030		901	2.226	4.030	1.820
Santa M ^a Comi		86	8		25	110	145	51
Inca i Selva		712	217		25	890	1.000	331

Soler	510	505	105	2.180	925	1.355	1.700	1.430
Sencelles								
Robines	385	780	215	804	66	440	1.200	504
Alaró								

Pinxoix	*	*	20	410	435	374	350	310
Escorca								

Esportes	(amb diners)
Català	(amb diners)
Andorra	(amb diners)
Puiginyent	(amb diners)

És evident que després del Censal i el delme del vi que es pagava al Rei, un altre ingrés important era el delme de l'oli, però aquest no sols depenia de la producció anual sinó també del preu fixat pels Jurats de la Ciutat.

En els vint anys que separen les dades de 1311 – 1331 les produccions d'oli a l'illa foren molt diferents; foren anys de bona producció, segons el delme (1316, 1323, 1327, 1328 i 1330) que fluctuaven amb recaptacions de 5.500 i 9.925 quartans, que alternaren amb anys de precarietat (1318 i 1325), amb recaptacions que oscil·laren entre els 2.000 i 3.000 quartans. Però és evident que la producció oliverera va anar augmentant de forma progressiva, essent Bunyola la vila amb una major producció.

Anualitat	Delme de l'oli	Preu de l'oli	Preu de venda	Preu del blat	Preu de l'ordi
1311	(incomplet)	24 d.		144 d.	63 d.
1316	7.564	20 d.		103 d.	51 d.
1318	2.117	30 d.		109 d.	80 d.
1323		30'5 q.			
1325	2.863	38'5 d.		176 d.	73'5 d.
1327	5.940	34'5 d.		132 d.	69 d.
1328	9.925	33 d.		135'5 d.	67'5 d.
1329				101 d.	57 d.
1330	5.321	40'5 d.	44 d.	111 d.	57 d.

Durant les dues dècades compreses entre 1311 i 1330 el preu de l'oli augmentà considerablement, mentre que el preu del blat i de l'ordi es mantingueren amb petites oscil·lacions, que fluctuaven entre els 100 i 110 diners pel blat, i entre els 50 i 70 diners el preu de l'ordi. Els preus més alts creiem que era degut a una greu manca de cereal.

I Jornades d'Estudis Locals

Durant els dotze anys que transcorregueren entre 1331 i 1343 es detecten dos anys amb una producció d'oli molt migrada: 1331 (*el mal any primer*) i 1340, en els quals el delme recaptat no arribà a superar els 2.000 quartans, quan pareix que la recaptació normal es situava, en aquests moments, entre els 7.000 – 9.000 quartans. Els anys amb una producció òptima es situen en els anys 1334, 1338 i 1341 amb recaptacions que sobrepassen els 10.000 quartans (és a dir, amb una producció real superior als 600.000 litres d'oli per a tota la illa de Mallorca).

Durant aquests vint anys, la principal vila productora d'oli fou també Bunyola, que ingressà al delme unes quantitats superiors als 2.500 i 3.000 quartans (prod. real 31.250 i 37.500 quartans que equivaldrien a 125.000 i 150.000 litres d'oli); mentre la vila de Sóller es situava com a segon productor, assolint en alguns anys ésser el primer productor.

Durant el següent decenni les produccions d'oli foren aquestes:

Producció d'oli	1331	1334	1335	1336	1337	1338	1339	1340	1341	1343
Ciutat-Marratxí	66	600	70	104		150	280	51	250	412
Valldemossa	152	1.900	420	1.890		1.810	1.400	260	750	1.055
Bunyola	383	2.600	1.310	1.600		3.400	3.400	750	2.750	2.510
Santa M ^a Camí	86	332	53	51		32	241	0	80	135
Inca i Selva	234	1.550	311	500		1.416	602	125	1.000	570
Sóller	190	1.000	1.800	2.000	800	2.400	1.110	456	3.000	1.160
Sencelles										
Robines	511	1.670	640	800	857	505	1.060	101	715	800
Alaró										
Biniareix	19	110	450	325	210	420	200	20	420	270
Escorca										12
Esportles	82	510	0	115	420	225	250	86	550	660
Calvià	25									
Andraitx	8	600	0	260	105	180	355	405	450	650
Puigpunyent	32									

La producció d'oli de Sóller tingué unes oscil·lacions molt acusades. Però la majoria de les seves màximes coincideixen amb els anys de gran productivitat de la resta de les viles.

Anualitat	TOTAL DELME	Delme de SOLLER	%	Prod. MALLORCA	Prod. Sóller
1331	1.780 q.	190 q.	10'7	22.250 q.	2.375 q.
1334	11.072 q.	1000 q.	9	138.400 q.	12.500 q.
1335	(incomplet)	1.800 q.		(incomplet)	22.500 q.
1336	7.235 q.	2000 q.	27'5	90.437 q.	25.000 q.
1337	(incomplet)	900 q.		(incomplet)	11.250 q.
1338	10.637 q.	2400 q.	22'5	132.952 q.	30.000 q.
1339	8.598 q.	1100 q.	12'4	111.225 q.	13.750 q.
1340	1.889 q.	456 q.	24'1	23.619 q.	5.700 q.
1341	9.965 q.	3000 q.	30'1	124.562 q.	37.500 q.
1343	8.214 q.	1180 q.	14'1	102.675 q.	14.500 q.

Hem comparat l'evolució del preu de l'oli amb dos productes bàsics durant l'època en estudi i observem que el preu fixat en un principi pels Jurats de l'illa era aplicat al conjunt de les rendes, de manera que als compradors del delme de l'oli se lis aplicava un preu més baix del que es pagava al mercat. És a dir que aquells compradors podien posar en pràctica una picaresca reiteradament condemnada per algunes ordenances: retenir el producte (sobretot el blat) per després vendre'l a un preu més alt.

La comparació que hem elaborat ens permet fer aquestes afirmacions: el preu del blat solia ser el doble, aproximadament, del preu de l'ordi, i aquest el doble o el 2'5 el preu de l'oli.

Per tenir una relació de la capacitat adquisitiva dels individus davant aquesta preus, bastarà dir que un mestre cobrava diàriament 42 diners, un oficial 24 diners i un aprenent o *macip* 18 diners; així doncs un quartà d'oli (4'1 litres) no era un producte assequible per tothom, ja que una família composta de quatre persones (matrimoni i dos fills) necessitava diàriament 24 diners sols per gaudir d'una bona alimentació, i un quartà d'oli tenia un preu que oscil·lava entre els 28 i 30 diners.

Anualitat	Delme de l'oli	Preu de l'oli	Preu de Venda	Preu del blat	Preu de l'ordi
1331	1.780 q.	42' 5 d.	50 d.	113' 5 d.	53 d.
1334	11.072 q.	28 d.	36 d.	228 d.	96 d.
1335	(incomplet)	25' 25 d.	36 d.		
1336	7.235 q.	27' 75 d.	36 d.	156 d.	120 d.
1337	(incomplet)	38' 75 d.	41 d.	168 d.	96 d.
1338	10.837 q.	30 d.	44 d.	156 d.	72 d.
1339	8.898 q.	32 d.	34 d.	128 d.	82 d.
1340	1.889 q.	30 d.	30 d.	170 d.	81 d.
1341	9.865 q.	23' 25 d.	24 d.	168 d.	78 d.
1342		36' 75 d.			
1343	8.214 q.	30 d.	36 d.	192 d.	96 d.

Durant aquesta darrera dècada el preu de l'oli es mantingué estable, entre els 30 – 40 diners, mentre que els preus del blat i ordi experimenten fluctuacions a l'alça, de manera que els primitius preus s'abandonen per situar-se a una mitjana entre els 150 i 170 diners.

És evident que el regne de Mallorca, a la darrera dècada de la seva existència com a regne independent va entrar en una espiral inflacionista, on els preus eren elevats en relació als salaris pagats. Però voler explicar amb aquestes dades tan minses la situació econòmica del regne a la fi de la seva etapa feudatària de la Confederació Aragonesa no és el nostre propòsit. Però pareix que en cap manera es pot descriure un panorama socio-econòmic esgarrifós, com s'ha plantejat en altres treballs. Tan sols pretenem oferir als investigadors una informació que podrà ser utilitzada i completada per altres, amb el propòsit de que algú elabori, amb una nova visió, un punt tan important de la nostra Història com és la producció i comercialització de l'oli.

